
UDK 821.521.09-31

81'42:316.733(521)

Ljiljana Marković, Marko Božović

Univerzitet u Beogradu

Filološki fakultet

JAPANSKA KNJIŽEVNOST U MODERNIZACIJI: TIPOVI DISKURSA U ROMANU *SNEŽNA ZEMLJA*

Sažetak: Japanska književnost modernog perioda je pod velikim uticajem društvenih i kulturnih promena koje su se odvijale u Japanu. Dve struje, moderna i tradicionalna, koje su suprotstavljene u japanskom društvu, veoma su vidno oslikane u najpopularnijim književnim delima ovoga perioda. Estetsko u Kavabatinim delima ukazuje na percepciju promena u japanskom društvu, zabeleženih u diskursu glavnih književnih junaka i junakinja. U ovom dinamičnom procesu, ključ svih događanja sadržan je u estetskom poimanju života kao lepog, svetlog i vrednog. Afirmišući jedinstvenost i lepotu ženskog principa, Jasunari Kavabata, prvi japanski nobelovac, otkriva potencijal japanske žene kao garanta tranzicije ka lepšem, toplijem i sadržajnijem životu. Ženski likovi koje nam predstavlja Kavabata snažno su i sigurno sidro estetskih ideala koji japanskoj kulturi obezbeđuju stamenost, uprkos viorima sveobuhvatnih promena. Kroz međusobne dijaloge glavnih likova u Kavabatinjoj *Snežnoj zemlji*, možemo uočiti kulturološke promene specifične za period njegovog stvaralaštva. Prema narativnim teorijama Rolanda Barta, diskurs u Kavabatinim delima možemo smestiti u kulturološki kod, po kome je kritička analiza uslovljena poznavanjem kulturološke pozadine kako stvaraoca, tako i njegovog okruženja. Diskurs u romanu *Snežna zemlja* oslikava hijerarhijsku podelu prema polu, starosti i položaju na društvenoj hijerarhijskoj lestvici. U skladu sa time, koristi se učtivi jezik u svojim adekvatnim modalitetima.

Ključne reči: Jasunari Kavabata, *Snežna zemlja*, diskurs u japanskom jeziku

1. Uvod

Kulturološka pozadina stvaralaštva moderne književnosti u modernom periodu oslikana je društvenim promenama koje su nastale u susretu moderne i tradicionalne struje. Tradicionalni Japan se krajem devetnaestog veka, posle više od 250 godina samoizolacije, suočio sa novim svetom od koga je morao da uči i usvaja.

Stvaraoci ovoga perioda u svojim delima oslikavaju svoje viđenje tradicionalnog Japana, u kome su do tada živeli, u susretu sa svime onime što dolazi sa Zapada. Ove promene se ogledavaju u načinu života, međusobnim odnosima, ali u jeziku i obraćanju.

Na primerima iz dela *Snežna zemlja* (Jasunari Kavabata), analiziraćemo i sa jezičke i sa kulturološke strane, do kojih je sve promena došlo, ali i koji je stav pisca o ovim promenama. U Kavabatinom stvaralaštvu između restauracije Meidi i Drugog svetskog rata, likovi u delima najčešće oslikavaju dve strane japanske moderniza-

cije, ali takođe najčešće postoji i jedna centralna ličnost koja se nalazi u sredini tih promena.

Kavabata u svojim delima na veoma suptilan način, preko likova, opisa pejzaža i načina života, pripoveda o svom viđenju Japana perioda u kome je stvarao. Paralela koja postoji u njegovim delima između tradicionalnih vrednosti i procesa evropeizacije nam prenosi poruku o kulturološkim promenama koje su se odvijale u Japanu, ali najviše preko opisa likova i njihove međusobne interakcije, mi smo u mogućnosti da uočimo i stav Kavabate o ovim novim trendovima.

Pored kulturoloških promena koje možemo uočiti iz Kavabatinog pripovedanja, takođe možemo i analizirati odnose između glavnog muškog lika u delu (Šimamura), i dva glavna ženska lika (Joko i Komako). Analizom primera razgovora, prikazaćemo piščev stav o promenama normi ponašanja i govora žena u Japanu.

2. Kavabatino stvaralaštvo

Jasunari Kavabata (1899–1972) jedan je od najznačajnijih japanskih pisaca. Dobio je Nobelovu nagradu (1968) iz književnosti, za svoje narativno majstorstvo, za koje se smatralo da oslikava japanski način razmišljanja.

Kavabata je kao dečak bio lišen porodičnog okruženja, jer je iznenada izgubio roditelje. Kao jedinac, bio je poslat kod slepog i bolesnog dede u unutrašnjosti Japana. Kako su krvne veze u japanskoj kulturi veoma bitne, ovi nemili događaji su nesumnjivo uticali na Kavabatinu životnu perspektivu, a smatra se da se zbog toga Kavabata kasnije u životu posvetio izučavanju budizma. Bio je student Tokijskog carskog univerziteta i veoma rano je počeo da piše.

Kavabata važi za pisca koji je bio umetnik kada je u pitanju predstavljanje autohtone japanske lepote. Takođe, u svojim delima ovaj pisac opisuje svoje ideale ženske lepote, koji se uklapaju u tradicionalnu sliku japanskih društvenih normi.

Uzimajući u obzir narativne teorije Rolanda Barta, analiza Kavabatinih dela se smešta u kulturološki kod, po kome je tumačenje i analiza dela na bilo kom nivou uslovljena poznavanjem kulturološke pozadine stvaraoca, kao i okruženja u kome je on stvarao.

Kavabatino stvaralaštvo pre Drugog svetskog rata oslikava nam Japan koji je pod uticajem moderne kulture sa Zapada. U ovom periodu, u japansku kulturu, koja je pre Restauracije bila zatvorena za strane uticaje, sada dolaze zapadne ideologije, polako menjajući sliku sveta. Likovi u Kavabatinim delima, pored toga što oslikavaju njegov stav prema nastupajućim promenama, takođe najčešće oslikavaju i dve suprotstavljene strane – tradicionalni Japan i novu, modernu kulturu.

3. Neke odlike japanskog diskursa

Obraćanje u japanskom jeziku određeno je društvenim položajem, starošću sagovornika i polom. Različiti nivoi učtivosti postižu se različitom upotrebom gra-

matičkih nastavaka, izraza, gramatičkih konstrukcija koje se smatraju učtivijim (pasivne naspram aktivnih rečenica) itd. Takođe, direktno obraćanje i oslovljavanje u japanskom jeziku se izbegava kada god je to moguće, jer se smatra da je tako učtivije.

4. Kavabatino viđenje japanskog društva

U književnosti modernog perioda sasvim je uobičajeno da pisci prenose svoja iskustva u dodiru sa zapadnom kulturom. Ovi opisi, kakav je i navedeni citat, svedoče nam konkretnim primerima o kulturološkim uticajima sa Zapada.

Lik Šimamure, za koji se smatra da u delu predstavlja samog Kavabatu, piše o zapadnjačkoj umetnosti, ali samo na osnovu onoga što je pročitao. Prvi nagoveštaj Šimamurinog interesovanja za novu kulturu je svakako nagoveštaj da više ne posećuje predstave japanskog plesa. Japanski umetnici su pokušavali da usvoje zapadnu umetnost i da ovladaju baletom, ali Šimamura je smatrao da ni to nije dovoljno reprezentativna slika nove umetnosti. On mašta o svetu koji mu je u isto vreme na dohvata ruke, a s druge strane smatra da je i dalje veoma daleko. Vekovima unazad, Japanci su imali iskustvo u prilagođavanju stranih uticaja, a u tome im je pomogla jaka želja da uče i da usvajaju, na sebi svojstven način, nove trendove. Ono što bi nastalo nakon prilagođavanja bi gubilo obrise kulture iz koje je došlo, već bi poprimilo japanski duh. Kavabata, preko lika Šimamure, ovde prikazuje kako on uočava razliku između novog što su Japanci usvojili i kulture iz koje su uticaji došli. Zbog toga, odbija da posmatra japanske adaptacije zapadnog plesa. Takođe, gubljenje interesovanja za japanski tradicionalni ples nam pokazuje da bez obzira što je pripadao tradicionalnom Japanu, polako počinje da proširuje interesovanja na ostale kulture.

„[...] Prestao je da posećuje predstave japanskog plesa. Počeo je da sakuplja slike i radove o zapadnjačkom baletu, kao i programe i postere iz inostranstva. Bilo je to više od obične opčinjenosti egzotičnim i nepoznatim. Zadovoljstvo koje mu je sve to pružalo proisticalo je upravo iz toga što on sopstvenim očima nije mogao videti Zapadnjake kako izvode te plesove. Dokaz da ga je baš ta neostvarljivost privlačila, bilo je to što on nikada nije želeo da gleda jednu takvu predstavu koju izvodi neka japanska grupa, što bi mu, naravno, bilo sasvim dostupno i ostvarljivo. Naravno, ništa nije zahtevalo manje napora od pisanja o evropskom baletu, isključivo na osnovu zapadnjačkih knjiga. Balet, koji nikada nije video, pripadao je jednom sasvim drugom svetu. Bilo je to više od savršenog maštanja za pisačim stolom, bilo je to poput rajske pesme. [...]“ (Kavabata, 2007: 169□170).

5. Likovi Komako i Joko

Dominantan motiv u Kavabatinih delima je uloga i položaj žene u japanskom društvu. U vreme kada je Kavabata pisao *Snežnu zemlju*, Japan se nalazio u periodu ubrzane evropeizacije. U tradicionalnom Japanu, položaj žene u japanskom društvu je bio veoma težak. Često nisu imale pravo glasa u društvu i njihova uloga je bila

stereotipna i okovana tradicionalnim pravilima ponašanja. Uloga žene u razvoju Japana i sa kulturološke i sa privredne tačke gledišta, bila je svedena na minimum. Kavabata, međutim, smatra da je uloga žene neophodna za preporod Japana.

Ženski likovi u Kavabatinim delima su predstavljeni kao neko ko nema jako izraženu ličnost. Ti ženski likovi (kao što je na primer Joko u delu *Snežna zemlja*) na veoma veran način dočaravaju tradicionalnu ulogu žene u Japanu. Komako, drugi ženski lik u delu, predstavlja ženu koja izlazi iz okvira tradicionalne slike koja vlada u japanskom društvu.

Šimamura u celom delu ne može u sebi da pomiri dve strane i činjenicu da ga privlače i Joko i Komako. Joko s jedne strane predstavlja ideal u njegovim očima i upravo iz tog razloga je i nedostižna i daleka. Iako se o Joko ne zna toliko mnogo, veoma je jasno Šimamurino interesovanje za nju. S druge strane, Komako je jasno predstavljena kao osoba koja je zaljubljena u Šimamuru, i on oseća određenu dozu privlačnosti prema njoj, ali ona je daleko od savršenstva o kome on mašta.

Iz razgovora Šimamure i Komako, možemo zaključiti da je njihov odnos bio slobodniji. Sloboda u komunikaciji između njih dvoje nije tipična za tradicionalni odnos između muškarca i žene. Komako je veoma neodlučna u tome šta želi, ali se s druge strane jasno nazire nezadovoljstvo u tome što se zaljubila u čoveka koji nije zaljubljen u nju.

Komako je gejša u udaljenoj provinciji – ima niži rang gejše iz nekog većeg grada. Ona je priučena jer u gradu u kome živi ne postoji tradicionalna škola za gejše. Iako su i ona i Joko predstavljene kao veoma lepe devojke, Komako je više pod uticajem zapadne kulture, što se može zaključiti iz njenog ponašanja. U noj imamo spoj tih zapadnih elemenata, sa tradicionalnom japanskom kulturom, jer gejše i danas predstavljaju jedan mističan simbol tradicionalnog Japana.

„[...] „Prostirka za spavanje je bila postavljena tako da je deo za noge bio uvučen pod kotacu. Komako je sedela pod kotacuum sa strane.

- Šta ti je?
- Vraćam se.
- Šta lupetaš!
- U redu. Vi spavajte. Ja ću ovde još malo ostati.
- Zašto se vraćaš?
- Ne idem! Ostaću do jutra ovde!
- Bez veze! Samo si me prepala, samo me mučiš!
- Ja Vas uopšte ne mučim! Niti uopšte koga mučim!
- Pa...
- Bilo bi zbilja glupo što smo po toj hladnoći šetali.
- Sada idem.
- Zbog mene ne moraš da odeš.
- Srce mi se cepa! Vratite se već u Tokio! Teško mi je! Ona nežno pritisnu lice na kotacu.

Da li je osećala toliko bol zato što se zaljubila u putnika koji tu boravi samo u prolazu? Ili, što u ovakvim trenucima ne može da tu bol prikrije?“ [...] (Kavabata, 2007: 207□208).

Joko je primetno manje prisutna u delu. To je u skladu sa prirodom njenog lika: nedostižne i daleke lepote i ideala koji se ne može dostići. Čak i onda kada se pominje u delu, Joko je predstavljena kao brižna, ali i povučena osoba, koja se nerado uključuje u razgovor sa drugima. Ovim svojim ponašanjem, ona se uklapa u tradicionalnu sliku japanske žene. Između nje i Komako postoji određena doza nerazumevanja. Komako ne može da shvati zbog čega je Joko privržena svima u svojoj blizini.

„[...] „Iznenada se u šiblju iza kipa Điza pojavi Joko, koja se videla do pojasa. Lice joj je, kao i uvek, bilo jako ozbiljno, nalik na masku. Posmatrala ih je prodornim, užarenim očima. Šimamuru pozdravi, jedva klimnuvši glavom, i tako ostade da stoji. - Opet i tako rano došao ovamo, Joko! – doviknu joj Komako. – Baš sam htela do frizera...“

U tom trenutku Komako i Šimamura se iznenada trgoše. Crni dah vetra zamalo ih ne obori. Kraj samih njih uz buku i lomljavu, protutnja teretni voz.

- Sestro! ...

- Saićiro, Saićiro! – zvala ga je Joko.

Bio je to isti onaj glas koji je nekada na signalnoj stanici dozivao šefa stanice. Glas čija se lepota graničila sa tugom. [...]

[...]Njih dvoje nije ni primetilo teretnjak koji im se približavao – toliko su bili iznenađeni neočekivanim susretom sa Joko. Ali, teretnjak kao da je to osećanje i odneo sa sobom.“ [...] (Kavabata, 2007: 237).

6. Mlečni put kao japanski simbol ljubavi

Mlečni put koji se pominje u *Snežnoj zemlji*, predstavlja simbol ljubavi u japanskoj kulturi. Čitaocu sa Zapada, kome ova simbolika nije poznata, bez dodatnih objašnjenja, nejasna je i veza između ove slike i radnje dela.

Aluzija na Mlečni put povezana je sa legendom o Tanabati. Legenda govori o dvema zvezdama, Kengju i Šokuđu. Ljubav između ove dve zvezde bila je toliko velika da ih je glavno božanstvo razdvojilo tako što ih je poslalo na dva suprotna kraja Mlečnog puta. Ovim dvema zvezdama dozvoljeno je da se viđaju smom jednom godišnje. Dan njihovog sastanka je 7. jul i u Japanu se slavio kao praznik.

[...] „Varnice su letele po Kumovoj slami, a onda se rasprskivale. Šimamura je osećao kako ga nešto uzdiže prema Kumovoj slami. Dim se valjao Kumovom slamom a ona se spuštala prema zemlji. Ponekada bi se vrh vodenog mlaza koji je promašio cilj, drhteći, rasprskivao u svetlobelu vodenu paru, kao da se u njemu ogleda svetlost Kumove slame.“ [...] (Kavabata, 2007: 277).

7. Zaključak

Stvaralaštvo Jasunarija Kavabate veoma je značajno za analizu društvenih, jezičkih i kulturoloških promena kroz koje je prolazilo japansko društvo u procesu

ubrzane modernizacije. Njegovo poznavanje kako tradicionalne japanske kulture, tako i kulture koja je dolazila sa Zapada prikazuje nam sliku društva koje se menjalo.

Literatura

Kawabata, J. (2007). *Snežna zemlja*. Beograd: Liber.

Mostow, J. (ed.) (2003). *The Columbia Companion to East Asian Literature*. New York: Columbia University Press.

Rimer, T. J. (1991). *The Reader's Guide to Japanese Literature*. Tokyo: Kodansha International.

Ljiljana Marković, Marko Božović

JAPANESE LITERATURE IN MODERNIZATION PROCESS: DISCOURSE TYPES IN THE NOVEL *SNOW COUNTRY*

Summary

Japanese literature in the modern period is under big influence of social and cultural changes in Japan. Two cultural sides, modern and traditional, which are opposing in the Japanese society, are vividly portrayed in the novels of this period. Esthetic in Kawabata's novels shows us perception of changes in Japanese society, which can be seen in the discourse of main characters in the novels. In this dynamical process, key of all events is in the esthetic view on life as something beautiful, bright and valuable. Seeing uniqueness and beauty of a woman, Yasunari Kawabata, first winner of the Nobel Prize, emphasizes the potential of a Japanese woman as a guarantee for transition toward more beautiful, warmer and more fulfilled life. Female characters which Kawabata portrays are strong and perfect base of esthetic ideals which in Japanese culture ensure stability, in spite of turmoil of deep changes. In the dialogues of the characters in Kawabata's *Snow Country*, we can see cultural changes specific for the period of his work. By the narrative theories of Roland Barthes, discourse in Kawabata's work can be placed in cultural code, by which critical analysis is conditioned with insight into cultural background of both the writer and his surroundings. Discourse in *Snow Country* portrays social hierarchy based on gender, age and position in the society. Based on that criteria, honorific speech is used in its all variants.

ljiljana.markovic@fil.bg.ac.rs
marko.bozovic@filoloski.rs